

БРЫЛІУСКАЯ ЖІНУЎШЧЫНА

Выдаецца
з верасня
2006 г.

ГРАМАДСКА-ГІСТАРЫЧНЫ БЮЛЕТЭНЬ

№ 3 (3) сакавік 2008 г.

СПЕЦІЯЛЬНЫ ВЫПУСК

1918 - 2008

Да 90-годдзя ўтворэння Беларускай Народнай Рэспублікі

Што было -- то было. А тое, што застаецца ў мінулым, робіцца неад'емнай часткай нашай гісторыі. І гэта нельна схаваць, выкрэсліць ці запамятаўцаць. Гісторыя любіць памятлівых, бо ў мінулым можна знайсці адказы на пытанні і сучаснасці, і будучыні...

Мы жывем у самастойнай і незалежнай дзяржаве. І, часам, не задумваемся над тым, што аб гэтым марылі многія пакаленні свядомых беларусаў, для каторых незалежнасць Айчыны была самай светлай марай у жыцці. Яны шукалі шляхі да гэтай мары, змагаліся і нават не баяліся ісці на смерць за яе.

Усё было... І смутны час пачатку ХХ стагоддзя ўрэшце даў беларусам шанц утварыць сваю незалежную і самастойную дзяржаву. А пра тое, як усё гэта пачыналася і чым скончылася -- наш сённяшні аповед...

Вытокі

Ідею афармлення беларускай дзяржаўнасці выпрацоўвалі ў 1915–1918 г.г. розныя партыі і арганізацыі. Напачатку разглядаліся варыянты: аўтаномія ў складзе дэмакратычнай Расійскай федэрациі, літоўска-беларуская канфедэрэцыя, незалежная беларуская дзяржава. Незалежніцкія настроі ў беларускім руху ў значнай ступені былі выкліканы палітыкай Часовага ўрада Расіі, які не хацеў лічіцца з патрабаваннем беларускіх арганізацый аб наданні Беларусі статуса аўтаноміі ў складзе Расійскай дэмакратычнай федэратыўнай рэспублікі, а таксама палітыкай Савета Народных Камісараў Расіі, які пачаў 3 снежня 1917 года ў Брэсце перамовы з Германіяй аб лёсце Беларусі без удзелу ў іх прадстаўнікоў беларускага народа.

У адказ на гэта 7 (20) снежня 1917 года ў Мінск на ўсебеларускі кангрэс з'ехаліся 1872 дэлегатаў з этнічных беларускіх земляў ад Смоленска да Беластока. Старшынёй кангрэсу быў абраны прафесар Іван Серада. На з'ездзе пра-

гучаў прызыў "Ніхай жыве Беларуская Народная Рэспубліка!" Уздзельнікі з'езду падзялі-

Беларуская
паштоўка.
1918 г.

Ніхай жыве
БЕЛАРУСКАЯ НАРОДНАЯ РЕСПУБЛІКА!

ліся на прыхільнікаў поўнай незалежнасці і тых, хто выступаў за аўтаномію ў складзе Расіі.

Бальшавікі былі запрошаны на кангрэс, але ад узелу ў яго працы ўхіліліся, хоць і пільна сачылі за ім. Калі на кангрэсе большасць схілілася да незалежнага шляху, старшыня Савета народных камісараў Заходній вобласці К.Ландэр падпісаў загад аб разгоне з'езду. Частка дэпутатаў была арыштавана, але мінскія чыгуначнікі далі прытулак астатнім. Пад аховай чыгуначнікаў была аброна Рада і Выканчы камітэт Усебеларускага з'езду на чале з Язэпам Варонкам.

18 лютага 1918 г., у выніку зрыву перамоў, немцы пачалі наступ на ўсход. Праз дзень бальшавікі з'ехалі з Менску ў Смаленск, а Выканчы камітэт Усебеларускага з'езду выйшаў з падполя і аднавіў сваю дзейнасць. 20 лютага 1918 года ён прыняў Першую Устаўную грамату да народаў Беларусі і стварыў першы ўрад Беларусі -- Народны сакратарыят на чале з Язэпам Варонкам. Хоць Выканчы камітэт і аб'явіў сябе часовай уладай на Беларусі, фармальная беларуская дзяржава абвешчана не была. У Выканчы камітэт строга прытымліваліся рэзалюцыі з'езду, паводле якой Беларусь павінна была ўваходзіць у склад Расійскай дэмакратычнай рэспублікі як аўтаномная адзінка з рэспубліканскім ладам.

Але ўжо 22 лютага Мінск занялі немцы. Яны рэквізавалі касу Сакратарыята, скінулі з яго будынку бел-чырвона-белы сцяг і разагналі служачых. З сакавіка 1918 г. быў падпісаны Брасцкі мір, згодна якому немцы павінны былі пакінуць Мінск. Бальшавікі абвяшчаліся выплаціць шэсць мільярдаў рублёў кантрарубуці. У якасці залогу разглядалася тэрыторыя Беларусі. Усё гэта ўзмацніла незалежніцкія тэндэнцыі ў беларускім руху, і 9 сакавіка 1918 г. Выканчы камітэт Усебеларускага з'езду прыняў Другую Устаўную грамату да народаў Беларусі. Цяпер краіна фармальная абвяшчала Беларускай Народнай Рэспублікай.

публікай. Уся паўната ўлады перадавалася Радзе Усебеларускага з'езду, якая 18 сакавіка 1918 года была ператворана ў Раду БНР.

Апошняя падзеі паказалі, што для Расіі Беларусь -- толькі разменная манета ў ваенных планах. Неабходны былі крокі для недапушчэння падзелу Беларусі кайзераўцамі і бальшавікамі. Увечары 24 сакавіка 1918 г. пачалося паседжанне Рады БНР. Праца працягвалася ўсю ноч і завершылася 25 сакавіка прыняццем Трэцяй Устаўной граматы, якая абвесціла Беларускую Народную Рэспубліку незалежнай і свабоднай дзяржавай, якая ўзаконіла заваёвы Лютаўскай і частковая (перадача сялянам зямлі без выкупу) Каstryчніцкай рэвалюцыі ў Расіі. Уся этнічная беларуская тэрыторыя упершыню абвяшчалася адзінай дэмакратычнай дзяржавай. Незалежную Беларускую Народную Рэспубліку дэ - факта прызналі Аўстрыя, Арменія, Грузія, Латвія, Літва, Польшча, Турцыя, Україна, Фінляндія, Чэхаславакія і Эстонія.

Незалежнасць БНР не адпавядала інтарэсам суседніх дзяржаў. Германія разглядала Беларусь, як акупаваную расійскую тэрыторыю і заклад пад кантыбуцыю, якую ёй абвяжалася выплаціць РСФСР. Пасля абвяшчэння незалежнасці Беларусі германскія акупацыйныя ўлады пад пагрозай зброі разагналі Раду і Народны Сакратарыят, але іх сяброву не

арыштавалі. У пачатку красавіка 1918 г. нямецкія акупанты заяўлі, што яны забараняюць дзейнасць Народнага Сакратарыята.

Але Рада і Народны Сакратарыят БНР прыкладалі вялікія намаганні для арганізацыі беларускіх нацыянальных інстытутаў у цэнтры і ў правінцыях. 27 сакавіка 1918 г. была абвешчана пастанова Рады пра тое, што яна бярэ ўсю паўната ўлады ў краіне. 20 красавіка 1918 г. прыняты наказ мясцовым беларускім радамі аб асновах выбараў у сельскія, валасныя, павятовыя, месцавыя, гарадскія і губернскія рады, якія

Карта тэрыторыі Беларускай Народнай Рэспублікі

Першы ўрад Беларускай Народнай Рэспублікі --
Народны сакратарыят (злева направа, сядзяць):
**Алесь Бурбіс, Іван Серада, Язэп Варонка (старшыня),
Васіль Захарка; (стаяць) Аркадзь Смоліч,
Пётра Крэчэўскі, Кастусь Езавітав,
Антон Аўсянік, Лявон Заяц.**

павінны былі пераняць ад акупацыйных улад кіраванне пэўнымі галінамі гаспадарчага і культурнага жыцця. Пасля таго, як у Радзе і Народным Сакратарыяце БНР умацаваліся пазіцыі правых, палепшыліся адносіны да гэтых органаў з боку камандавання 10-й арміі рэйхсвера, якая дыслатаравала ся на тэрыторыі Беларусі, хоць берлінскі ўрад паранейшаму ставіўся да БНР адмоўна. А вось калі ў чэрвені 1918 г. ўрад БНР аб'явіў нядзейнымі на тэрыторыі рэспублікі дэкрэты і пастановы ўрада РСФСР, то акупацыйныя ўлады перадалі ў кампетэнцыю Народнага Сакратарыята гандаль, прымісловасць, сацыяльную апеку, асвету і культуру.

Наібольшых поспехаў БНР дасягнула ў развіцці асветы і культуры. Пад яўбіяшчэння БНР Народны Сакратарыят прыняў пастановы аб дзяржаўным статусе беларускай мовы і аб адкрыцці ў Менску ўніверсітэта. У чэрвені 1918 г. афіцыйна былі зацверджаны герб Пагоні і бел-чырвона-белы сцяг. Быў уведзены пашпарт грамадзяніна БНР. 11 кастрычніка 1918 г. была прынятая часовая Канстытуцыя БНР. Але гэтыя поспехі былі абмежаваныя, таму што Германія замінала развіццю беларускай дзяржаўнасці.

Пасля Лістападаўскай рэвалюцыі ў Германіі, калі Расія дэнансавала Брэсцкі мірны дагавор, ўрад БНР звярнуўся да Антанты з просьбай увесці на Беларусь міжнародныя войскі. Адказу ён не атрымаў. З снежня 1918 г. сябры Рады і ўрада БНР пераехалі ў Вільню. Наступленне Чырвонай Арміі вымусіла краініцтва БНР 27 снежня пераехаць у Гродна, які лічыўся сталіцай БНР да верасня 1919

года, пакуль Рада БНР не вярнулася ў Мінск, захоплены палякамі. Асноўны кірунак дзейнасці ўрада БНР у гэты час -- барацьба супраць прэтэнзій Польскай дзяржавы на беларускія тэрыторыі і супраць прызыву беларусаў у Войска Польскага.

Кіраўнік Польшчы Ю.Пілсудскі абыцаў, што Польша і Беларусь будуць ладзіць свае адносіны як роўны з роўным, як вольны з вольным. Ён нават падпісаў загад на ўтварэнне беларускіх вайсковых фарміраванняў у складзе Войска Польскага. Але

потым Ю. Пілсудскі адмовіў беларусам у праве на дзяржаўную самастойнасць.

4 ліпеня 1920 г. пачалося наступленне Чырвонай Арміі на Заходнім фронце. Праз тыдзень яна ўступіла ў Мінск. Надзея на тое, што БНР будзе прызнана Савецкай Расіяй, знікла.

І пачалася замежная гісторыя існавання Рады Бела-

рускай Народнай Рэспублікі...

Такім чынам, трэба адзначыць, што, негледзячы на неспрыяльныя ўмовы, першая спроба ўтварэння беларускай дзяржаўнасці мела вялікае гістарычнае значэнне. Калі б не было БНР, то большавікі не пайшли б на ўтварэнне няхай і фармальнай, але аўтаноміі -- БССР. Без гэтага на зямлі цяперашняй Рэспублікі Беларусь адбывалася б тое самае, што і на Смаленшчыне, дзе ў выніку русіфікацыі працэнт беларусаў з перапісу 1897 г. -- 75 - 80% знізіўся да 1% у 1926 г. Па сутнасці, аўбіяшчэнне БНР выратавала беларускую нацыю ад знікнення. І пра гэта трэба помніць.

1918 - 2008

Устаўная Граматы Беларускай Народнай Рэспублікі Першая Устаўная Грамата да народаў Беларусі

Родная старонка наша апынулася ў новым цяжкім стане. Дзе цяпер улада, што была тут, невядома. Мы стаімо перад тым, што наш край можа быць заняты нямецкімі войскамі.

Мы павінны ўзяць свой лёс ва ўласныя руکі. Беларускі народ павінен зьдзейсьніць сваё права на поўнае самаазначэнне, а нацыянальныя меншасці на нацыянальна-пэрсанальнай аўтаноміі.

Правы нацыі павінны знайсці сваё зьдзейсьненне шляхам склікання на дэмакратычных асновах Устаноўчага Сойму.

Але і да склікання Устаноўчага Сойму ўся ўлада на Беларусі павінна належаць тым народам, якія на ёй жывуць.

Выканавучы Камітэт Рады Першага Усебеларускага Зьезду, папоўнены прадстаўнікамі рэвалюцыйнай дэмакратіі нацыянальных меншасці, зьдзейсьнічы мэты Зьезду, аўбіяшчае сябе часовай уладай на Беларусі для кіравання краем і склікання, як можна хутчэй, Усебеларускага Устаноўчага Сойму на аснове агульнага права для ўсякага дарослага, ня лічачыся з нацыянальнасцю, вызначанай і родам.

Часовую народную ўладу краю, якая ставіць мэтай абарону і зацьверджаньне заваяваныя рэвалюцыі, будзе зьдзейсніваць створаны намі Народны Сакратарыят Беларусі, які ад гэтага дня пачаў выконваць свае абавязкі. Пэрсанальны склад Сакратарыяту будзе апублікованы пасля.

**Выканавучы Камітэт Рады Усебеларускага Зьезду.
Дадзена ў Менску-Беларускім 21 (8) лютага 1918 року.**

Другая Ўстаўная Грамата да народаў Беларусі

У часе сусьветнай вайны, што бурыць адны моцныя дзяржавы і аслабляе другія, абудзілася Беларусь да дзяржаўнага жыцця. Пасьля трох з палова вякоў няволі ізноў на ўесь съвет кажа беларускі народ аб тым, што ён жыве і будзе жыць. Вялікі народны Збор -- Усебеларускі Зьезд 15-17 сінёгня 1917 року, дбаючы аб долі Беларусі, зацвердзіў на яе землях рэспубліканскі лад. Выпайняючы волю Зьезду і баронячы дзяржаўныя права нарodu, Спаўняючы Камітэт Рады Зьезду гэтак пастанаўляе аб дзяржаўным устроі і аб правох і вольнасцях яе грамадзян і народаў:

1. Беларусь у рубяжох рассяяленыя і лічэбнай перавагі беларускага народа абвяшчаецца Народнай Рэспублікай.

2. Асноўныя законы Беларускай Народнай Рэспублікі зацвердзіць Устаноўчы Сойм Беларусі, скліканы на асновах агульнага, роўнага, простага, патаемнага і прапарцыянальнага выбарчага права, не зважаючы на род, народнасць і рэлігію.

3. Да часу, пакуль зьбярэцца Устаноўчы Сойм Беларусі, заканадаўчая ўлада ў Беларускай Народнай Рэспубліцы належыць Радзе Усебеларускага Зьезду дапоўненай прадстаўнікамі нацыянальных меншасцяў Беларусі.

4. Спаўняючая і адміністратыўная ўлада ў Беларускай Народнай Рэспубліцы належыць Народнаму Сакратарыяту Беларусі, які назначаецца Радаю Зьезду і перад ёю трymае адказ.

5. У рубяжох Беларускай Народнай Рэспублікі абвяшчаецца вольнасць слова, друку, сходаў, забастовак, хаўрусаў; безумоўная вольнасць сумлення, незачэпнасць асобы і памешкання.

6. У рубяжох Беларускай Народнай Рэспублікі ўсе народы маюць права на нацыянальна-пэрсанальную аўтаномію; абвяшчаецца роўнае права ўсіх моваў народаў Беларусі.

7. У рубяжох Беларускай Народнай Рэспублікі права ўласнасці на зямлю касуецца. Зямля перадаецца бяз выкупу тым, што самі на ёй працуюць. Лясы, вазёры і нутро зямлі абвяшчаюцца ўласнасцю Беларускай Народнай Рэспублікі.

8. У рубяжох Беларускай Народнай Рэспублікі ўстанаўляецца найбольшы 8-гадзінны рабочы дзень. Абвяшчаючы ўсе гэтыя права і вольнасці грамадзян і народаў Беларускай Народнай Рэспублікі, мы, Спаўняючы Камітэт Рады Зьезду, абавязуемся пільнаваць законнага парадку жыцця ў Рэспубліцы, съцерагчы інтарэсай ўсіх грамадзян і народаў Рэспублікі і захаваць права і вольнасці працоўнага люду. А таксама даложым усіх сілаў, каб склікаць у найбліжэйшым часе Устаноўчы Сойм Беларусі.

Усіх верных сыноў Беларускай Зямлі клічам памагчы нам у цяжкой і адказнай нашай працы.

**Спаўняючы Камітэт Рады 1-га Усебеларускага Зьезду.
Выдана ў Менску-Беларускім 9 сакавіка 1918 року.**

Трэцяя Ўстаўная Грамата Рады БНР

Год таму назад народы Беларусі разам з народамі Расеі скінулі ярмо расейскага царызму, які найцяжкай прыціснуў быў Беларусь; не пытаючыся нарodu, ён кінуў наш край у пажар вайны, якая чыста зруйнавала гарады і вёскі беларускія.

Цяпер мы, Рада Беларускай Народнай Рэспублікі, скідаем з роднага краю апошніе ярмо дзяржаўнай залежнасці, якое гвалтам накінулі расейскія цары на наш вольны і незалежны край.

Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвяшчаецца незалежнаю вольнаю дзяржавай. Самі народы Беларусі ў асобе Устаноўчага Сойму пастановяць аб будучых дзяржаўных звязях Беларусі.

На моцы гэтага трацяць сілу ўсе старыя дзяржаўныя звязі, якія далі магчымасць чужому ўраду падпісаць і за Беларусь трактат у Берасці, што забівае насымерць беларускі народ, дзелячы зямлю яго на часткі.

На моцы гэтага трацяць сілу ўсе старыя дзяржаўныя звязі, якія далі магчымасць чужому ўраду падпісаць і за Беларусь трактат у Берасці, што забівае насымерць беларускі народ, дзелячы зямлю яго на часткі.

На моцы гэтага ўрад Беларускай Народнай Рэспублікі мае ўвайсьці ў зносіны з зацікаўленымі странамі, прапануючы ім перагледзець туго часціцу Берасцейскага трактату, якая датычыць Беларусі, і падпісаць міравую ўмову з усімі ваяваўшымі дзяржавамі.

Беларусская Народная Рэспубліка павінна абніць усе землі, дзе жыве і мае лічбеннью перавагу беларускі народ, а ласце: Магілёўшчыну, беларускія часці Меншчыны, Гарадзеншчыны (з Горадняй, Беластокам і інш.), Віленшчыны, Віцебшчыны, Смаленшчыны і сумежных часцяў суседніх губерняў, заселеных беларусамі.

Беларусская Народная Рэспубліка заціярджае ўсе тыя права і вольнасці грамадзян і народаў, якія абвешчаныя Ўстаўной Граматай ад 9 сакавіка 1918 року.

Абвяшчаючы аб незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі, Рада яе пакладае свае надзеі на тое, што ўсе любячыя волю народаў дапамогуць беларускаму народу ў поўнай меры зьдзейсніць яго палітычна - дзяржаўныя ідэалы.

**Рада Беларускай Народнай Рэспублікі.
Дана ў Менску-Беларускім 25 сакавіка 1918 року.**

1918 – 2008

**беларусь
сегодня**

Основана
в августе
1927 года

Советская
Белоруссия

№ 55 (22953)

СБ

**БНР:
проверх
барьеров**

www.sib.by

Суббота, 22.03.2008.

Павел ЯКУБОВИЧ

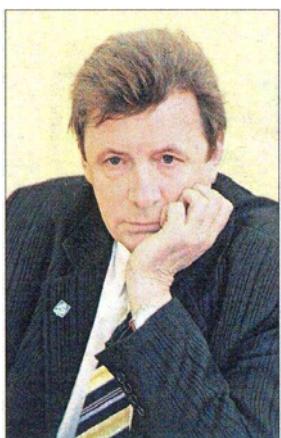
25 марта 1918 года в оккупированном немцами Минске было объявлено о независимости Белорусской Народной Республики. Это событие хотя и стало заметной вехой на пути исторического развития Беларуси, продолжает до сих пор оставаться дискуссионным. Вообще, роль и значение БНР длительное время имеют как своих горячих защитников, так и непримиримых критиков. Порой дело доходило до острой конфронтации – и не только в академических кругах. Были времена, когда исторические оценки лежали в плоскости политических формулировок, со всеми вытекающими отсюда трагическими последствиями.

В современной Беларуси на проблему БНР смотрят иначе.

Если кратко охарактеризовать мнение серьёзных историков, ответственных публицистов, то можно суммировать, что о бурной эпохе 1917 – 1918 г.г. в Беларуси сегодня судят не с узкопартийных, тем более «классовых позиций». Пришло время видеть исторический процесс как поле для объективного анализа развития и совершенствования белорусской государственности. В нашей истории было немало великого, трагического, повседневного. Как и у всех цивилизованных народов мира. БНР – тоже неотъемлемая часть трудной истории белорусского народа.

В «Конференц-зале» «СБ» речь шла о БНР. В дискуссии приняли участие известные белорусские историки: доктор исторических наук, профессор, директор Института истории НАН Беларуси **Александр КОВАЛЕНЯ**; заведующий отделом истории белорусской государственности Института истории

НАН Беларуси, кандидат исторических наук **Николай СМЕХОВИЧ**; заведующий отделом публикации документов Национального архива Республики Беларусь, кандидат исторических наук **Виталий СКАЛАБАН**; кандидат исторических наук, научный сотрудник отдела военной истории и межгосударственных отношений Института истории НАН Беларуси **Владимир ЛЯХОВСКИЙ**; кандидат исторических наук, старший научный сотрудник отдела истории белорусской государственности Института истории НАН Беларуси **Валентин МАЗЕЦ**; кандидат исторических наук, научный сотрудник отдела социально - экономической истории, науки и культуры Института истории НАН Беларуси **Сергей ТРЕТЬЯК**, главный редактор газеты **Павел ЯКУБОВИЧ**.

Александр КОВАЛЕНЯ

Николай СМЕХОВИЧ

Виталий СКАЛАБАН

Владимир ЛЯХОВСКИЙ

Валентин МАЗЕЦ

Сергей ТРЕТЬЯК

П.ЯКУБОВИЧ: До сих пор бытует мнение, что люди, объявившие об образовании БНР, — это политические авантюристы, воспользовавшиеся присутствием кайзеровских войск, решившие провести свою политическую линию. И посему ничего хорошего белорусскому народу эта затея не принесла. Есть и другая точка зрения, согласно которой БНР — это предтеча нашего государства, которая повлияла на его устройство, мировоззренческие ценности и культуру.

На мой взгляд, не следует искать в истории точки «конфронтации», разделять историю исключительно на «белые» и «черные» периоды. Все, безусловно, сложнее... БНР является частью истории белорусов. Да, романтическая идея, столкнувшаяся с суровыми реалиями 1917 - 1918 годов, была обречена, и потому трагична судьба людей, организовавших БНР, потому очень важен опыт политики, которая учитывает все обстоятельства жизни и времени исторического контекста. Жаль, что некоторые политики пытаются монополизировать право на историческую истину. Они дают оценку БНР исходя из собственных представлений об истории, ставят вопрос об объявлении 25 марта национальным праздником. Но я больше согласен с теми, кто считает, что событие имеет отношение к каждому из нас. Это, безусловно, преувеличение! Сам факт, что впервые в истории, в 1918 году, белорусы сделали попытку создать независимое государство, — это за-служивает уважения.

А.КОВАЛЕНЯ: Да, этот процесс протекал в очень сложной международной и внутренней политической обстановке. В то время на обломках Российской империи образовалось много различных государств. Право наций на самоопределение, провозглашенное большевиками, дало право и белорусам задуматься о государственной независимости. И сегодня, когда наша страна твердо идет по пути укрепления национальной государственности, мы имеем возможность в спокойной обстановке объективно изучать и давать научную оценку историческим событиям.

Я хотел бы поблагодарить редакцию, что вы взяли на себя смелость обсудить на нашем «круглом столе» достаточно острую, но очень интересную и политически важную проблему. Если мы обратимся к советской историографии, то увидим, что это событие, я имею в виду провозглашение независимости Белорусской Народной Республики в 1918 году, однозначно трактовалось как сугубо негативное событие. Такая радикальная трактовка была обусловлена в большей степени тем, что те люди, которые впервые заявили о белорусской государственной независимости, отрицательно относились к большевизму как идее. Сейчас ситуация совершенно иная. Сегодня мы стоим на историческом этапе становления нашей белорусской национальной государственности. И здесь важно как можно меньше допустить ошибок в оценке исторических событий. Это важно и для наших поколения, и для тех, кто придет после нас. Я считаю, что эта проблема требует серьезнейшего научного анализа. Обходить, игнориро-

вать какие-то моменты в истории было бы по меньшей мере неправильно.

Так чем же все-таки была Белорусская Народная Республика и какова историческая оценка Акта 25 марта 1918 года? Была ли БНР государством в классическом понимании этого слова или это была «республика на бумаге», некая марионеточная администрация, созданная под крылом германских оккупантов?

В.ЛЯХОВСКИЙ: Первая мировая война и революция в России предопределили дальнейший ход событий в Беларуси. В результате Брестского мира, подписанныго Советской Россией и кайзеровской Германией, большая часть Беларуси очутилась под немецкой оккупацией. И говорить о реальной независимости в этих условиях было утопично. Кроме того, во время эвакуации 1915 года с территории Беларуси было вывезено огромное количество заводов, оборудования... Свыше миллиона человек стали беженцами, из которых только около 400 тысяч вернулись назад в Беларусь. Свыше 250 элитных учебных заведений, гимназий, учительских институтов, семинарий было эвакуировано. И только 8 процентов из этого количества вернулись на свои старые места. 800 тысяч уроженцев Беларуси были призваны в армию Российской империи и около 100 тысяч из них погибли на фронтах. Мы не знаем, сколько из этого числа призванных в армию попало в плен. Понятно, что это была одна из трагических страниц нашей истории. В таких условиях было крайне тяжело говорить о реальной независимости. Мировая война, гражданская война, оккупация, разрушенная экономика... В этих условиях шаг, который сделали 25 марта 1918 года ряд политиков, был смелым. Но как потом оказалось, шагом безнадежным.

С.ТРЕТЬЯК: Согласен. Но я бы хотел охарактеризовать geopolitическую ситуацию в то время, когда была объявлена белорусская государственность, точнее, так и несостоявшееся государство. Во время переговоров в Брест-Литовске между Россией и Германией речь шла о том, что восточная граница Германии сдвигается «далеко на восток». Точно не указывалось... Белорусские национальные деятели и в Минске, и в Вильно, а также в Петрограде и в Москве следили за тем, что происходит в Бресте. Братья Антон и Иван Луцкевичи — руководители виленского политического белорусского центра — с возмущением говорили о том, что судьбу белорусов решают люди, которые никакого отношения к Беларуси не имеют. Каждая из сторон стремилась передвинуть свои границы подальше от своей территории за счет белорусов.

П.ЯКУБОВИЧ: А были ли попытки со стороны руководства БНР обратиться не только к кайзеру, но и к Москве либо Парижу, Лондону?

С.ТРЕТЬЯК: Дело в том, что те люди, которые потом составили руководство БНР, пытались участвовать в Брестской конференции. Подпольный президиум совета съезда послал свою делегацию в Брест на переговоры. Но руководители советской делегации ее мандатов не признали. С другой стороны, к немецкому командованию обратилась со своим меморандумом Виленская бело-

руssкая конференция. Она просила германское командование объединить Беларусь, невзирая на ее раздел линией фронта. Ориентация на Антанту возникла у руководства БНР к лету 1918 года, когда стало ясно, что независимость Беларуси, провозглашенная 25 марта, Германией не будет признана.

П.ЯКУБОВИЧ: Хочу уточнить — имелись ли попытки обращения с такими же предложениями к Советской России?

С.ТРЕТЬЯК: Делались неоднократно. В период между 3 марта и 27 августа 1918 года, когда Германия на востоке добилась максимальных успехов, когда шли переговоры вокруг дополнительного советско-германского договора, правительство БНР пыталось вести, как выражался историк Митрофан Довнар-Запольский, в то время один из видных дипломатов, «спрятную палітыку». То есть немцам они доказывали, что «Советская Россия общий враг», а большевикам, «что враг — Германия». После 27 августа 1918 года, после заключения советско-германского дополнительного договора, ситуация меняется. Вопрос урегулирования отношений с РСФСР выходит для руководства БНР на первый план.

В.СКАЛАБАН: Историки спорят, был ли визит Антона Луцкевича в ноябре 1918 года в Москву? И велись ли переговоры с Лениным, и были ли заключены соглашения о том, что в Минске, перед приходом Красной Армии, во главе с Луцкевичем формируется новое правительство БНР, которое остается в городе? В советской печати об этом впервые сказал академик Илларион Мефодьевич Игнатенко, однако профессор Григорий Григорьевич Лазько теперь оспаривает версию академика Игнатенко. Но в архивах есть ряд свидетельств, что поездка Луцкевича в Москву все-таки была.

П.ЯКУБОВИЧ: Поговорим о предпосылках этого исторического события.

Н.СМЕХОВИЧ: Исторические события и факты должны обсуждаться в кругу специалистов. Это тот бесценный опыт, который накопил наш народ и который мы не должны забывать. Не думаю, что в нашей историографии по поводу этих событий поставлена жирная точка. И в том числе в истории БНР. Еще предстоит много работы историкам: изучить документы в деталях, более подробно и взвешенно оценить события, которые имели место в 1917 — 1918 годах. Я бы хотел заострить вопрос на необходимости вести речь о возможности белорусской государственности. Мы говорим о Брестском мире, о мировой войне, но забываем, что возможность создания подлинной государственности впервые появилась у нас только после победы Октябрьской революции. Принципиальная позиция большевиков состояла в том, что каждый народ Российской империи имеет право на национальный дом. Но конечной целью они ставили объединение усилий в борьбе против мировой буржуазии.

Такая позиция и позволила организовать и провести Первый Всебелорусский съезд. Нельзя отдельять проведение этого съезда от событий Октября 1917 года. Я хотел бы обратить внимание на два обстоятельства. Первое. Да, действительно, в начале XX века у нас сложились объек-

тивные и субъективные факторы и предпосылки, чтобы говорить о государственности как таковой. Сформировалась нация, были территории, была значительной территория этнографическая. Существовала национальная идея: свобода, справедливость, независимость. Но дело в том, что объективные факторы не всегда играют в истории решающую роль. Многое определяют и субъективные факторы. У нас были партии и движения, которые были готовы бороться за государственность. Белорусская социалистическая Громада, Белорусская социал-демократическая рабочая партия Жилуновича, Червякова... Очень важно учитывать конкретную историческую ситуацию. Это чрезвычайно важный момент в истории. Декабрь 1917 года был исключительно благоприятной ситуацией для белорусов, тогда были согласованы позиции с правительством Советской России о проведении Всебелорусского съезда. И он был проведен.

В.СКАЛАБАН: А кто согласовал? Не все согласовывали, только часть политиков согласовала, Белорусский областной комитет в Петрограде согласовывал, а не Белорусская Рада.

А.КОВАЛЕНЯ: Основной проблемой национального движения можно назвать то, что не было политического единства. Там были и правые, и левые. Совместить позиции которых было очень сложно.

В.МАЗЕЦ: Но вот что касается предпосылок формирования БНР. Здесь коллеги правильно говорили о субъективных и объективных факторах, в той или иной мере влиявших на формирование белорусской государственности. Нельзя забывать, что во время Первой мировой войны белорусское национальное движение было не просто разделено на левых и правых, оно было расколото. О какой-то политической деятельности на территории, которая была занята российскими войсками, можно было говорить только после Февральской революции 1917 года. До этого данные территории находились на военном положении, где всякая политическая деятельность была запрещена. Часть политиков в это время находилась в Москве и Санкт-Петербурге, за границей. В создании собственного национального государства был заинтересован белорусский народ.

Дело в том, что не белорусский народ развязал мировую войну, он был «полем» военных действий. В наказе Первого Всебелорусского съезда членам делегации, которые направлялись в Брест-Литовск на переговоры, говорилось: «Чтобы в будущем избежать возможности использования белорусской территории для выяснения отношений между великими державами, белорусы должны требовать, как и другие малые народы, гарантии от великих держав для суверенного существования». Слова эти, не правда ли, звучат актуально?..

В.ЛЯХОВСКИЙ: Я хочу сказать, что среди западных приграничных территорий Российской империи Беларусь находилась в самых худших экономических условиях. Обратите внимание на позицию Белорусского областного комитета, в начале своей деятельности он стоял на чисто центристских позициях, и после Октябрьской революции комитет занял позицию суверенитета. Тогда от

России уже отделялась Украина, отделялись Прибалтика и Финляндия. Еще в 1915 году латыши получили разрешение формировать свои воинские подразделения, эстонцы - в 1916 году. В 1917 году на западном фронте практически в каждом полку существовал уже украинский национальный войсковой комитет. Все эти факторы в той или иной мере подталкивали и белорусов на путь суверенизации.

Н.СМЕХОВИЧ: Проблема государственности назрела, и в той или иной форме она должна была быть решена.

В.СКАЛАБАН: И независимо от Октября.

А.КОВАЛЕНЯ: Надо учитывать, что Беларусь и в то время была многонациональным государством, в котором действовали национальные партии, организации, которые оказывали влияние на общую политическую ситуацию. Это и польские, и Бунд, российские большевики. Надо отметить, что в то время прослойка интеллигенции представляла тонкий слой общества, находилась еще в зачаточном состоянии. Я говорю о тех, кто объективно понимал и требовал независимости. Простых крестьян, а это было большинство, политические события волновали мало...

В.ЛЯХОВСКИЙ: Представители других национальностей тоже активно участвовали в работе политических структур БНР. Еврейский социалист Михаил Гутман был одним из разработчиков 2-й Уставной грамоты БНР, которая являлась, по сути, конституционным актом белорусской республики. В заграничных миссиях БНР работали евреи С.Житловский, И.Лурье, немец Б.Миллер. Татары Г.Канопацкий и Я.Якубовский были участниками белорусских национальных военных формирований.

Кстати, до 25 марта 1918 года идея образования БНР в составе Российской Федерации поддерживалась практически всеми объединениями национальных меньшинств. Ну, разве только поляки видели будущее Беларуси несколько иначе, чем все остальные. А после того как была провозглашена независимость БНР, между Радой и некоторыми партиями национальных меньшинств и органами местного самоуправления произошел раскол. Понимаете, самостоятельность нужна была, по большому счету, только белорусам. Большая часть политических организаций иных национальностей политический акт о провозглашении БНР 25 марта 1918 г. встретила враждебно. Для них это не укладывалось в прежние стереотипы. Как это Беларусь, никогда не имевшая до этого национальной государственности, может претендовать на независимость?

П.ЯКУБОВИЧ: Итак, для создания белорусской государственности в 1918 году появились идеи и люди. И первую пробу сделали те, кто называл себя интеллигенцией, кто бросил вызов времени, обстоятельствам и заявил 25 марта о своих намерениях. А теперь вопрос: насколько дееспособной была БНР? Сейчас некоторые ученые говорят, что это было первое в истории белорусское государство. По-моему, это звучит не совсем корректно, потому что в нашей истории было Великое княжество Литовское. Это было действительно государство со всеми институциями. И есть такой острый вопрос:

мы вот говорим БНР, БНР, но знал ли кто в 1918 году вообще о БНР? Некоторые утверждают, что о БНР могли не знать даже жители окраин Минска. Посмотрите реально, ведь все происходило в условиях жесткой германской оккупации. Представьте себе, что приходят к германскому руководству, к комдантству или еще к кому-то политики и просят разрешить им взять управление в свои руки, образовать свою некую вооруженную структуру и т.д. Немцы вообще pragmatичные люди, они могли позволить лишь то, что решающим образом не влияло на ситуацию и оккупационный режим. Да, они вынуждены были считаться с позицией Ленина и Троцкого, вообще руководства Советской России, но главным для них было отследить, как сложится обстановка на западном фронте, как поведет себя Антанта? Для них территория Беларуси была плацдармом для возможного дальнейшего наступления на Москву. Вы знаете, немцы в годы оккупации вывозили из Беларуси все, что было можно. Построили узкоколейки, вывозили лес, скот, продукты. Перед лицом дальнейшего развития событий они стремились выкачать из Беларуси как можно больше ресурсов. Немцам, по-моему, было безразлично, что кто-то создавал новые гражданские структуры. Главное для них заключалось в том, чтобы ни одной винтовки, кроме как у немецких солдат, на территории не было... Могла ли идти речь о создании государства? На что рассчитывали братья Луцкевичи, Захарко, Воронко и другие?..

В.ЛЯХОВСКИЙ: В советское время БНР интерпретировалась как марионеточная структура. На наш взгляд, Белорусская Народная Республика — это политическое объединение, созданное в феврале 1918 г. из организационных структур Всебелорусского съезда 1917 г., ставившее своей целью достижение реальной независимости. БНР — один из этапов продолжительного, хотя и противоречивого процесса суверенизации белорусской нации. Не забывая обо всех человеческих трагедиях, происходивших в последующую эпоху, в перечне факторов, объективно способствовавших укреплению белорусской суверенности, следует назвать отдельные события советского периода: образование в 1919 году Социалистической Советской Республики Беларусь (переименованной в 1922 г. в БССР); реализацию программы расширения территории Советской Беларуси в 1924 - 1926 гг.; политику белорусизации в 1920-е годы; создание Белорусской академии наук в 1929 г. и других важнейших научных, культурных и образовательных учреждений; присоединение к БССР Западной Белоруссии в 1939 г.; получение Беларусью в 1945 г. статуса члена-учредителя ООН; укрепление экономического и интеллектуального потенциала республики в послевоенное время; принятие Декларации о государственном суверенитете Беларуси 27 июля 1990 г. и, наконец, обретение независимости Республикой Беларусь в 1991 г., избрание первого Президента в 1994 г.

Говорить о том, что БНР — государство в его классическом понимании, конечно, не приходится. У нее не было ни собственных вооруженных сил, ни собственной судебной системы, не было даже

собственной структуры власти на местах, которую можно было назвать органом государственной власти. У БНР вообще реальной власти на территории Беларуси не было. Что можно сказать о признании БНР в мире? Формально БНР признала Украина и даже дала кредит. Литва была заинтересована в признании правительства БНР в изгнании, потому что ее интересовала судьба Виленского края. Говорят, что БНР признали Латвия, Эстония, Финляндия, Дания, Чехословакия, Англия, Франция, Германия — но все это не подтверждается документально. Да, в столицах этих государств были открыты и действовали заграничные миссии БНР. В Берлине они учредили свою типографию, печатали загранпаспорта (выдано около 2.000 диппаспортов). Но эти представительства БНР не имели официального дипломатического статуса. То есть БНР, по сути, мир не признал...

С.ТРЕТЬЯК: Следует указать признаки государства с политической точки зрения. Во-первых, это территория. Во-вторых, население, имеющее гражданство. В-третьих, система органов публичной власти, к которой относится вся иерархия административных, военных и судебных органов власти. В-четвертых, законодательство, более-менее систематизированное национальное законодательство, которое реально действует на территории государства и которое считается на данной территории легитимным. У БНР ничего этого не было. Было только правительство, которое продекларировало государственную независимость. К сожалению, по всем признакам это был политический центр с претензиями на государственный статус. Такая ситуация была и в 1918 г., и далее она только ухудшалась, а потом правительство оказалось в изгнании. Кстати, была попытка создать свою собственную армию, этим занималась Белорусская войсковая комиссия в 1919 -1920 гг. во время польской оккупации. Единственное представительство БНР за границей, имевшее дипломатический статус, было представительство в Киеве при гетмане Скоропадском. Но этого, конечно, явно недостаточно...

В.МАЗЕЦ: А что же было, собственно, на белорусской территории, что происходило в то время, как было провозглашено создание БНР? Немцы никому не разрешали даже свободно передвигаться по территории в зоне оккупации. Даже когда деятели Виленской Белорусской Рады братья Луцкевичи хотели приехать на заседание 24 марта 1918 г. в Минск, они с трудом получили разрешение у германских властей. Вот и представьте, в каких условиях проходила их деятельность. Что касается гражданства. Уже весной 1918 г. Народный Секретариат принимает решение о регистрации граждан Белорусской Народной Республики. Принимается специальная инструкция. Для чего она была нужна? Дело в том, что когда уроженцы Беларуси, в первую очередь беженцы, возвращались на свою территорию, то немецкие комендатуры их задерживали и отправляли в лагеря для военнопленных. Для того чтобы этого не было, Народный Секретариат выдавал специальные регистрационные свидетельства въезжающим гражданам Беларуси, как и тем, кто выезжал за пределы белорусской территории. Надо сказать,

что граждане из различных городов Беларуси обращались в Народный Секретариат с просьбами о трудоустройстве. Эти документы мы нашли в архивах. Сохранились в нашем Национальном архиве и такие документы, которые свидетельствуют, что крестьяне обращались в Народный Секретариат с предложениями уменьшить величину реквизиций, которые проводили немцы, о возврате незаконно отнятого имущества, а уже Народный Секретариат обращался к германскому военному командованию. Кое-какие вопросы они решали.

Однако вся полнота власти и все имущество, которое находилось на территории, оккупированной немцами, по законам военного времени принадлежали немцам. Народный Секретариат мог обратиться к немцам, например, за разрешением на право вырубки леса и постройки домов для крестьян, получали это разрешение и уже потом «разрешали» вырубку. Да, БНР пыталась защищать интересы людей, но делалось это настолько, насколько позволяли оккупационные власти. 25 февраля даже в помещение Исполнительного комитета совета Всебелорусского съезда и Народного Секретариата, которое находилось в Минске на нынешней площади Свободы в бывшем доме губернатора, пришел представитель немецкого коменданта, сорвал бело-красно-белый флаг, конфисковал деньги и забрал помещение для нужд немецкой музыкальной команды. И всё. И никто ничего не мог возразить. А о том, чтобы создать белорусские вооруженные силы, речи быть не могло. Надо сказать, не было вины Народного Секретариата в том, что они не смогли защитить интересы белорусского населения. В этом их трагедия. Да что тут говорить, в условиях оккупации ни о какой независимости речи идти не могло. Это не отвечало интересам оккупантов. Немецкие власти на все запросы о подтверждении полномочий Народного Секретариата и Рады БНР отвечали: «Руководствуясь положением Брестского мирного договора, мы не можем признать Белорусскую Народную Республику». В этом был ответ на все вопросы о полномочиях.

П.ЯКУБОВИЧ: Но почему же БНР не стала государством?

Н.СМЕХОВИЧ: Мы все время говорим о немцах, о БНР и совершенно не говорим о народе, о белорусском народе. Но ведь источник власти и суверенитета в любом государстве — это народ. И деятели БНР пытались говорить от его имени. А как же в действительности народ воспринимал БНР как власть? Да, была часть крестьянства, небольшая, надо сказать, которая по Декрету о земле практически ничего не получила. Она поддержала провозглашение БНР, и даже образовывались местные Рады в регионах. Остальная часть — большинство, которое получило землю, инвентарь, — не поддержала БНР. Это острый факт, но это так...

В.СКАЛАБАН: Вот вы говорите о том, поддерживал ли народ БНР? Я бы хотел спросить: поддержал ли белорусский народ Манифест об образовании БССР 1 января 1919 года?

А.КОВАЛЕНЯ: Не всегда у народа спрашивали, поддерживает он провозглашение или не поддерживает. Поэтому мы должны исходить из той кон-

крайней ситуации, которая сложилась на тот момент.

Да, мы должны признать, что событие в истории было: эти люди впервые в истории Беларуси заявили о нашей национальной государственности. И нам игнорировать этот факт нельзя. Надо признать, что реальной властью структуры БНР не обладали. Тем не менее мы знаем, что на местах строились школы, открывались библиотеки, читальни, выходили газеты. Но утверждать на основании этого о полноценности государственной власти нельзя. Это была попытка впервые заявить о праве на национальную государственность и независимость. Тем более этот факт актуален сегодня, когда мы впервые строим свое белорусское государство.

В.СКАЛАБАН: Согласен! Это был этап становления нашей государственности. Я бы хотел поговорить о БНР и БССР. Вадим Андреевич Круталевич в одной из своих последних книг посвятил специальную главу «ошибке в Манифесте». Дело в том, что Манифест 1 января 1919 г. называет Раду БНР фактически государственным органом. Вадим Андреевич посчитал это ошибкой. Имеется масса свидетельств того времени о том, что 1 января 1919 г. было во многом обусловлено и предопределено актом о провозглашении БНР 25 марта 1918 г. На заседании Центрального бюро ЦК Компартии Белоруссии 22 января 1919 года, когда из Москвы приехал Иоффе, представитель ЦК партии большевиков, решать вопросы границ БССР и создания Литовско-Белорусской Республики, нарком финансов Беларуси Рейнгольд заявил: «Существование Белорусской Рады заставило выдвинуть Белорусскую Республику».

И еще один факт в этом контексте. Нельзя считать БНР чем-то «phantomным». И если бы БНР «не имела никакого значения», то в 1925 г. советские спецслужбы не провели бы блестательную операцию — Берлинскую конференцию — по безусловной ликвидации правительства БНР.

Н.СМЕХОВИЧ: Мы не говорим о том, была или не была БНР, мы дискутируем о том, было ли это реальное государство или только попытка?

А.КОВАЛЕНЯ: БССР и БНР — это совершенно разные вещи. В 1918 году заявление о независимости было простым политическим актом, который не был наполнен реальным содержанием. Если бы оно было, мы бы тогда строили свое государство, как строим сегодня независимую Республику Беларусь. Если тогда этого не произошло, есть ли смысл искусственно преувеличивать роль и значение событий 1918 года?

В.СКАЛАБАН: Но вы не сможете отрицать, что провозглашение БНР повлияло на будущее устройство БССР. У большевиков по отношению к Беларуси была своя, вполне определенная позиция. И те идеи, которые были продекларированы, заявлены при провозглашении независимости, повлияли на дальнейшее развитие событий.

А.КОВАЛЕНЯ: А я утверждаю, что невозможно в неправовом поле построить правовое государство. В данном случае — в условиях оккупационного режима.

В.СКАЛАБАН: Ну революция и право — это вещи, скажем так, малосовместимые.

Н.СМЕХОВИЧ: Если бы идею поддерживали рабочие и крестьяне, то БНР состоялась бы. Ведь поддержка народа — это так или иначе легитимация. Моя принципиальная позиция такова: нельзя исторические факты обсуждать как политическую проблему, надо — как научную. И в этом плане у нас нет никаких противоречий и сомнений относительно того, какую роль сыграла БНР в нашей истории. Мы можем сегодня говорить об уроках, о накопленном опыте в 1917-1918 гг. в борьбе за белорусскую государственность, о том, какими методами она реализовывалась, удачными или неудачными они оказались. Мы едины в том, что это бесценный опыт, это попытка в чрезвычайных условиях обрести свою государственность.

В.ЛЯХОВСКИЙ: Провозглашение БНР — я твердо в этом уверен — оказало влияние на ход дальнейших процессов в Беларуси. Многие вопросы культуры, языка не получили бы такого развития, если бы не национально ориентированные процессы, которые активизировали и актуализировали деятельность институций БНР.

А.КОВАЛЕНЯ: Вернувшись к дням сегодняшним. Уверен, что определенным политическим силам сегодня не следует «приватизировать» идеи БНР. Это наше общее национальное достояние, это наша история, это событие исторической значимости. Они состоят в том, что впервые за многовековую тысячелетнюю историю было заявлено о праве белорусов на национальную государственность. Но эта идея не была реализована. Это не вина тех людей. Это их беда. Так или иначе, но сама история показала, что решить этот вопрос в тех конкретных политических, экономических и социальных условиях было невозможно. В истории может быть то, что есть и что было. Конечно, можно помечтать, порассуждать: «а если бы весь народ поддержал», «а если бы не было оккупации» — но это уже не история. История — это объективно сбывающийся факт. Я согласен с тем, что сегодня мы реализуем идею строительства государственной независимости, провозглашенную в 1918 г. как концепция. Но мы наполняем старые идеи новым содержанием.

П.ЯКУБОВИЧ: Сложная ситуация тех времен привела к тому, что у многих деятелей БНР судьбы сложились трагически. И это тоже урок — политика, опирающаяся исключительно на собственное представление о картине мира, приводит политиков к катастрофе. Можно ли считать людей БНР героями, можно ли считать их неудачниками? На этот вопрос каждый может ответить сам...

В.ЛЯХОВСКИЙ: Нужно понять их судьбу, а не судить их. Я приведу такой пример. Арсен Павлюкевич, один из оппонентов белорусских эсеров, затем сторонник Булак-Балаховича, находился в Вильно и являлся председателем полонофильтской «Часовой беларусской Рады». Во второй половине 1920-х осужден польским судом как советский агент. Затем, после захвата Польши фашистами, участвовал в варшавском подполье. В 1942 г. его схватили и бросили в Освенцим, где он и погиб. Скажите, в какие рамки поставить этого человека? Судить его? За что судить? Нам сложно судить о нравственных мотивах поведения этих людей в последние годы. Но здесь мы говорим не о судь-

судьбах отдельных людей, мы говорим об истории нашей страны, о событиях, которые в той или иной степени повлияли на нашу сегодняшнюю действительность, а это, считаю, — разные вещи — путать судьбу человека с судьбой страны.

Отметим, что «эмиграционное правительство» БНР продолжало свою деятельность до 1925 г., после чего большинство его членов на берлинском политическом совещании пошли на самоликвидацию политической структуры. Поверив в искренность властей, объявивших политическую амнистию своим бывшим противникам, многие поедут работать на Родину, трудиться на ниве национальной культуры. Другие останутся в эмиграции. Но и там, и здесь судьба их сложилась трагично. Что ж, таков удел «романтиков»... А вообще — это чисто белорусская история...

П.ЯКУБОВИЧ: Мне кажется, у нас получился

интересный разговор. Да, у истории нет сослагательного наклонения. Всё получилось так, как получилось! В 1918 году люди БНР хотели благоденствия своему народу — это не подлежит сомнению. Но, не имея политического опыта, оказавшись в сложной geopolитической ситуации, они не смогли точно сориентироваться в обстановке и, в итоге, проиграли. Это — познавательный урок. Но, помоему, настало время более объективного взгляда на ту противоречивую и сложную эпоху. Хотя бы для того, чтобы не искать в нашей истории сугубо «болевых точек», а видеть главное, что должно объединять белорусов в XXI веке, перед лицом новых вызовов времени. Мы смогли обсудить только некоторые вопросы, характеризующие ту бурную эпоху. Поэтому надеюсь, что это отнюдь не последняя наша встреча в «Конференц-зале» «СБ». Всем — спасибо!

1918 – 2008

Беларускія гімны

Мы выйдзем шчыльнымі радамі

Гімны нацыі, дзяржавы, краіны пішущца, як вядома, не па заказу, а самой гісторыяй. Пртыым сам факт з'яўлення гімну можа быць выпадковай падзеей, але трапіўшы ў гісторычны контэкст народа, яны становяцца яго гімнам. Вядома, напрыклад, гісторыя французской салдацкай песні "Марсельеза" што стала гімнам Францыі, ці мазуркі "Ешчэ польска не згінэла", якая стала ў 1918 годзе дзяржаўным гімнам Польшчы.

Гімны найчасцей ствараюцца ў барацьбе за нацыянальна-культурнае, дзяржаўнае і духоўнае адраджэнне нацыі і выбіраюцца народам, які змагаецца з саю волю і лепшую долю. У пачатку XX стагоддзя гімнам Беларускага адраджэння найчасцей гучай верш Янкі Купалы **"А хто там ідзе..."** на музыку Людаміра Рагоўскага. Пазней, пасля ўтварэння Беларускай Народнай Рэспублікі, ужо ў 20-х гадах, шырока распаўсюдзіўся гімн **"Мы выйдзем шчыльнымі радамі"** паводле верша Макара Краўцова, напісанага ў 1919 годзе (музыка Ул.Тэрэўскага). З часоў Другой сусветнай вайны паўсюдна гучыць беларускі духоўны гімн **"Магутны Божа"** (верш Наталлі Арсеневай, музыка Міколы Равенскага).

Кожны з гімнаў заняў сваё месца. Кожны співаецца ў сваім часе. Кожны адлюстотувае нашу беларускую гісторыю, наш розум, нашу волю, наш дух, наша беларускае сэрца.

3.П.

Магутны Божа

Верш
Макара Краўцова
Музыка
Ўладзімера Тэрэўскага

Мы выйдзем шчыльнымі радамі
На волны, родны наш прастор
Хай воля вечна будзе з намі,
А гвалту мы дамо адпор,
Дамо адпор!

Няхай жыве магутны, съмелы
Наш беларускі вольны дух,
Вольны дух!
Штандар наш бел-чырвона-белы
Пакрыў сабой народны рух.

На бой! За шчасьце і за волю
Народу слаўнага свайго!
Браты, цярпелі мы даволі...
На бой -- усе да аднаго!
Да аднаго!

Імя і сілу беларуса
Няхай пачуе й бачыць той,
Бачыць той,
Хто съмее нам нясьці прымусы
І першы выкліча на бой!

Браты, да шчасьця мы
падходзім,
Хай гром грыміць яшчэ мацней.
У крывавых мухах мы народзім
Жыццё Рэспублікі сваей,
Жыццё Рэспублікі сваей!

Магутны Божа!
Уладар сусветаў,
Вялікіх сонцаў і сэрц малых!
Над Беларусяй, ціхай і ветлай,
Рассып праменне свае хвалы.

Дай спор у працы,
будзёнай, шэрай,
На хлеб штодзённы,
на родны край,
Павагу, сілу і веліч веры
У нашу праўду, у прышласць --
дай!

Дай урадлівасць
жытнёвым нівам,
Учынкам нашым пашлі ўмалот!
Зрабі магутнай,
зрабі шчаслівай
Краіну нашу і наш народ!

**Пячаткі
афіцыйных
устаноў**
**Беларускай
Народнай
Рэспублікі**

БЕЛАРУСКІЯ СЦЯГІ

1 часы Лютайскай рэвалюцыі 1917 года прадстаўнікі беларускага нацыянальнага руху выкарыстоўвалі белыя сцягі, на якіх размешчалі розныя лозунгі. Калі паўстала пытанне аб больш прымальным варыянце сцяга, беларускія арганізацыі Пецярбурга звярнуліся да маладога архітэктара Клаўдзія Дуж-Душэўскага. Ён зрабіў некалькі праектаў нацыянальнага флага, з якіх быў прыняты бел-чырвона-белы (мал. 1). Да-кладная дата зацверджання эскіза невядома.

2 25 сакавіка 1917 г. у Менску праходзіў Першы Беларускі кангрэс. Удзельніца кангрэсу Зоська Верас успамінала, што над будынкам кангрэсу быў вывешаны чиста белы флаг, як сімвал Белай Русі (мал. 2). Але дэлегаты палічылі белы флаг сімвалам контррэвалюцыі, і Беларускі нацыянальны камітэт звярнуўся да бел-чырвона-белага эскіза К.Дуж-Душэўскага.

3 Факты выкарыстання беларускага сцяга зафіксаваны ў некалькіх газетных публікацыях 1917 года. Беларуская Рада 12-й Арміі 8 снежня 1917 г. рэкамендавала ўсім салдатам-беларусам ушыць у пятліцу бел-чырвона-белую стужку.

У снежні 1917 г. газета "Вольная Беларусь" прапанавала другі варыант флага -- белачырвона-блакітны, але пропанова не была падтрымана. Першы ўсебеларускі з'езд прайшоў 15 снежня 1917 г. пад бел-чырвона-белымі сцягамі.

У 1918 г. была абвешчана Беларуская Народная Рэспубліка (БНР), сімвалам якой зрабіліся герб "Пагоня" і бел-чырвона-белы флаг. 11 жніўня 1918 г. у газете "Вольная Беларусь" было апублікавана першое афіцыйнае апісанне флага і герба. У 1919-1920 гг. яго выкарыстоўвалі беларускія ваенныя фарміраванні ў складзе армій Польшчы і Літвы, а ў 1920 годзе -- ўдзельнікі Слуцкага паўстання. Да 1940 г. у Ваенным музее Каўнаса (Літва) захоўваўся сцяг Беларускага асабнага батальёна ў складзе арміі Літвы (1920 г.) (мал. 3).

Пасля адыходу нямецкіх войск у канцы 1918 г. і заняцця Мінска Чырвонай Арміяй урад БНР (Беларуская Рада) пераехаў у Вільню, дзе дзейнічаў да 1925 года. Флаг Рады 1920-1925 гг. уяўляў сабой бел-чырвона-белы флаг з дзвюма вузкімі чорнымі (відаць, жалобнымі) палоскамі, якія падзялялі белы і чырвоны колеры (мал. 4).

У перыяд нямецкай акупацыі Беларусі ў часы Вялікай Айчынай вайны бел-чырвона-белы сцяг разам з гербам "Пагоня" быў дазволены да ўжывання 27 ліпеня 1942 г. гаўляйтэрам Генеральнага камісарыяту Беларусі Вільгельмам фон Кубэ ў мэтах умацавання супрацоўніцтва з беларускімі калабарацыяністамі.

19 верасня 1991 г. Вярховны Савет Рэспублікі Беларусь прыняў Закон "Аб Дзяржаўным Флаге Рэспублікі Беларусь", які зацвердзіў бел-чырвона-белы флаг. Але дзяржаўная сімволіка была прынята ў штыкі часткай беларускага грамадства, у тым ліку ветэранскаіх арганізацыямі. Віной таму было выкарыстоўванне гэтых сімвалаў акупацыйнай нямецкай уладай у часы Другой сусветнай вайны.

14 мая 1995 г. быў праведзены першы ў гісторыі незалежнай Беларусі рэферэндум. На галасаванне было вынесена 4 пытанні, у тым ліку аб устанаўленні новых Дзяржаўнага флага і Дзяржаўнага герба. Па выніках рэферэндуму бел-чырвона-белы сцяг быў пазбаўлены статуса дзяржаўнага сімвала.

(Вікіпедія. Статья «Бело-красно-белы флаг»).

Клаўдзій
Дуж-Душэўскі

Зоська Верас

Паштоўка часоў БНР

Вокладка часопіса
беларускай паліцыі
"Беларус на варце"
№ 6, 1944 г.

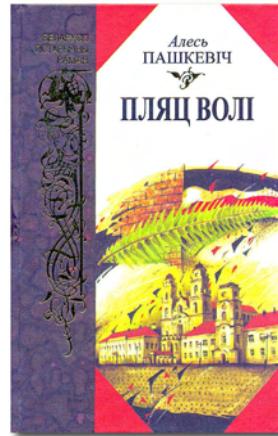
Y фондах Брылеўскай сельскай бібліятэкі захоўваеца раман-документ вядомага беларускага пісьменніка, старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў **Алеся ПАШКЕВІЧА** "Пляц Волі", на старонках якога паўстаюць гістарычныя падзеі часоў абаўшчэння Беларускай Народнай Рэспублікі. Разам з аўтарам мы маем магчымасць зазірнуць у тых дні...

"... Ранкам у 4 гадзіны Менск супакоіўся. Езавітаў -- узрушаны, не адчуваючы стомы, выйшаў на Пляц Волі, азірнуўся наукоў і на поўныя грудзі ўдыхнуў свежага марознага паветра. Вецер крануўся валасоў, і ён узняў галаву -- над пляцам з балкона Губернатарскага дома лёгка і свабодна луналі два бел-чырвона-белыя сцягі..."

Праз сем месяцаў у каstryчніцкім нумары часопіса "Варта" Езавітаў на-друкую свае ўспаміны, і ў тых абзах застанецца і перажытае-адчувае тады:

"Лёгкі перадсветальны ветрык ласкова варушыў палотнішчы двух нашых нацыянальных сцягоў, што разъявляліся на бальконе дому губернатара. У съветлым змроку, на велізарным палотнішчы аднаго з іх, я прачытаў лёзунг, за якім ішлі ўсе нашыя жаўнеры: "Няхай жыве Вольная Беларусь!" На другім палотнішчы -- маленькім і сціплым, ледзь віднелася значна ма-гутнае, съмелае, гатовае на самаадрачэнне й самаахвярнасць, -- чым жылі ѹ дзеля чаго ўсё прыносілі ў вахявару сябры Беларускага Цэнтральнае Вай-сковае Рады: "За родны Край, за Вольную Беларусь!"

...Немцы рыхтаваліся да парада. Некалькі кайзераўскіх калонаў вышынг-ліся перад Губернатарскім домам, афіцэры коратка адрапартавалі худому

Ала Яцкова, Алесь Пашкевіч і Мікола Яцкоў.
г. Віцебск, 18 чэрвеня 2006 года.

вусачу ў зіхоткім шлеме з вострай пікаю ўверсе і залівчацца прамарышравалі да сваіх узводаў. З Губернатарскага дома выйшлі яшчэ троі афіцэры... Мінулай ноччу з яго нямецкі камендант выселіў Народны сакратарыят і канфіскаваў ягоную касу -- кала 300 000 рублёў...

Вусач кінуў аднаму са старэйших афіцэраў, з залатым пенснэ на вострым носе, "пенснэ" коратка гергетніу штось свайму даўгальигу-ад'ютанту -- і той торапка ўбег у Губернатарскі дом і праз хвілю з'явіўся на балконе, на якім ужо тыдзень лунаў вялікі бел-чырвона-белы сцяг. Як толькі даўгальігі ад'ютант пачаў адрываць сцягавае дрэўца, на балкон выбег Аланас Новік -- і каршуком да немца:

-- Ни руш!

Даўгальігі напачатку нават знікавеў. З пляца -- усё было навідавоку -- далацелі вокрыкі, хтось з жаўнероў паказваў пальцамі... Даўгальігі зноў ірвануў сцяг, і тады Аланас насночкі ў на юго і хапіў за руки...

Спадужнікі былі няроўных сілай, і яшчэ праз хвілю Аланаса ужо цягнулі да задняга выхада Губернатарска-га дома.

Сцяг сарвалі і скінулі на снег.

-- А з гэтага малога можа атрымацца добры салдат, - нібы сам сабе прагергетаў нямецкі камендант, лена пра-цёр шкельца свайго пенснэ і выкрыкнуў да худога вуса-ча: -- Пачынайце парад!"...

1918 – 2008

Паводле даследванняў прафесара Анатоля Грыцкевіча, бел-чырвона-белы сцяг быў вайсковым сцягам беларускіх ваяроў у сярэднявеччы. На першай ва Усходняй Еўропе батальнай карціне (1520 г.) пра бітву пад Оршай 1514 г. выразна відаць шэрагі беларускіх ваяроў з белымі вымпеламі з чырвонай паскай на дзідах. Пасля далучэння Беларусі да Расейскай імперыі, Кацярына II у 80-х гадах XVIII стагоддзя сфармавала з беларускіх ураджэнцаў беларускі гусарскі полк і Полацкі мушкецёрскі полк. Вайсковымі адзнакамі для гэтых часцей былі кукарды з бел-чырвона-белым колерам. Бел-чырвона-белы сцяг як беларускі нацыянальны быў прыняты беларускім рэвалюцыйнымі студэнтамі ў Пецярбургу ў канцы XIX ст. Падчас Лютайскай рэвалюцыі 1917 г. 10-13 сакавіка ў Менску праводзіліся Дні беларускага значка -- свята беларускай мовы і культуры, дзе прадаваліся значкі. Той значок меў выяву бел-чырвона-белага сцяга. Гэты сцяг быў прыняты Усебеларускім з'ездам у Менску ў снежні 1917 г. Вайскоўцы - беларусы на франтах Першай сусветнай вайны надзяявалі або ўшывалі ў пятліцы бел-чырвона-белыя стужкі, выконваючы тым самым рашэнне Рады беларускіх культурна-просветных гурткоў у войску ад 5 жніўня 1917 г. Народны сакратарыят (урад) Беларускай Народнай Рэспублікі зацвердзіў бела-чырвона-белы сцяг 5 жніўня 1918 г. у якасці дзяржавнага сцяга Беларусі, зыходзячы з таго, што гэта нацыянальны сімвал.

Анатоль
Грыцкевіч

1918 - 2008

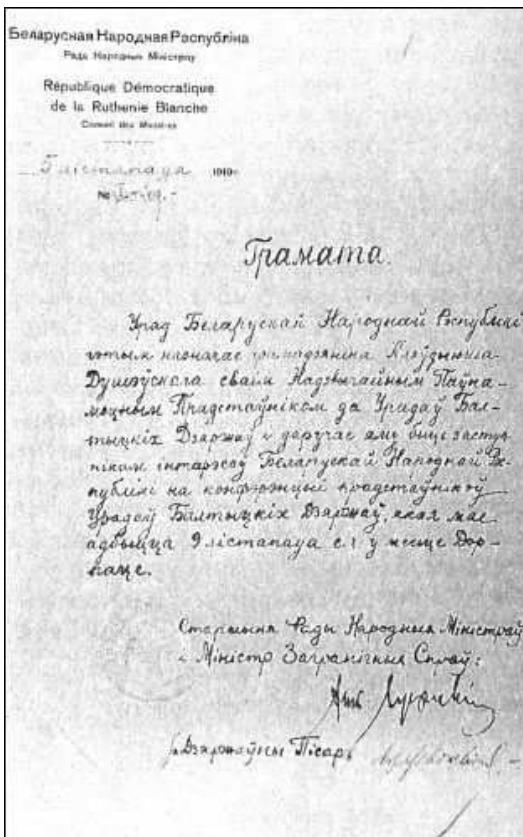

Ала Яцкова і Мікола Яцкоў ля магіл Пятра Крэчэускага і Васіля Захаркі -- былых кіраўнікоў БНР.

Чэхія, Прага, 3 чэрвеня 2005 г.

**Першыя
паштовыя
маркі
незалежнай
і суверэннай
Рэспублікі
Беларусь.
1992 г.**

**Паўнамоцная грамата
і дыпламатычны пашпарт БНР
Клаудзія Дуж-Душэўскага**

Міністэрства культуры разглядае зварот грамадскасці аб наданні бел-чырвона-беламу сцягу статусу нематэрыяльнай гісторыка-культурнай каштоўнасці. Пра гэта паведаміў у інтэрвю БелаПАН старшыня грамадскага аб'яднання «Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры» Антон Астаповіч. З прапановай уключыць бел-чырвона-белы сцяг у Дзяржаўны спіс нематэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь старшыня аб'яднання зварнуўся ў Мінкульт 26 лютага ў сувязі з 90-годдзем абвяшчэння Беларускай Народнай Рэспублікі.

У адказе на адозву грамадскасці намеснік міністра, старшыня Беларускай рэспубліканскай навукова-методычнай рады на пытаннях гісторыка-культурнай спадчыны Уладзімір Грыдзюшка паведаміў, што пропанова таварыства «з этай атрымання дадатковых звестак» накіравана ў Інстытут гісторыі і Інстытут мастацтвазнаўства, этнографіі і фальклору імя К. Крапівы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

На перыяд разгляду пропановы бел-чырвона-белы сцяг аховуваецца дзяржавай згодна з артыкулам 22 Закона «Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны».

Бел-чырвона-белы сцяг з 1991 па 1994 гады быў адным з сімвалau беларускай дзяржаўнасці, а бел-чырвона-белыя стужкі з'яўляюцца элементамі сімволікі зарэгістраванага грамадскага аб'яднання «Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны» і Беларускага экзархату Расійскай праваслаўнай царквы.

Некалькі гадоў таму герб «Пагоня» быў уключаны ў Дзяржаўны спіс нематэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь.

Марат Гаравы.
Інфармацыйнае агентства БелаПАН.

БЕЛАРУСЬ на калені не стане!

Залатую мару дзеячоў Беларускай Народнай Рэспублікі аб дзяржаўнай незалежнасці ўвасобіла паўстаўшая ў 1991 годзе Рэспубліка Беларусь. У новай кнізе вядомага палітыка Сяргея Навумчыка "Сем гадоў Адраджэння, альбо фрагменты найноўшай беларускай гісторыі (1988 - 1995)" даволі цікава апавядаецца аб тых пераломніх часах. Адзін з пададзеных фактаў мяне вельмі моцна ўразіў. Вось што піша С. Навумчык на старонцы 56: *"На наступны дзень (25 жніўня 1991 г.), калі ўжо былі прынятыя рашэнні аб спыненні дзеяніяў КПБ-КПСС і камсамола ў Беларусі, дэпутат, касманаўт Уладзімер Кавалёнак узяў у кагосці з мітынгоўцаў на плошчы (каля Дома Ўрада) БелЧырвона-Белы Сцяг і таксама прынёс яго ў залю; побач зь ім уваішлі ў залю дэпутаты Інэса Драбышэўская і Аляксандр Лукашэнка..."*

Аказваецца, А.Лукашэнка ў тых часы меў дачыненне да зацверджання беларускай нацыянальнай сімвалікі ў якасці дзяржаўнай. Як дыпламаваны гісторык, ён ведаў, што Беларусь мае сваю адметную мінуўшчыну -- са сваімі асаблівасцямі і сімваламі. І гэтыя веды, як мне падаеца, негледзячы ні на якія акалічнасці, дазваляють А.Лукашэнку адчуваць подых вялікай беларускай гісторычнай спадчыны. І калі сёння ў стасунках паміж Расіяй і нашай дзяржавай перыядычна узнікае эканамічна (і палітычна) напружанасць, я разумею, чаму менавіта вось гэтыя словаў прамовіў Аляксандр Рыгоравіч:

"Я ніколі не згаджуся на паглынанне Расіі Беларусі. Не для таго я ў свой час быў абранны першым Прэзідэнтам, каб праз дзесятак гадоў убраць маю краіну з геаграфічнай карты Еўропы. Расія стала наявізаць сваю валюту Беларусі, калі ў Маскве зразумелі, што Лукашэнка не адмовіца ад незалежнасці сваёй краіны. Мы бачым у гэтым каварную задуму адбараць нашу незалежнасць абходным шляхам. Але мы не хочам атрымліваць свае зарплаты з Крамля. Зрешты, наш беларускі рубель мацнейшы, чым расійскі, наша інфляцыя ўдвая ніжэйшая, чым у Расіі. Ніхто ў Беларусі мяне б не падтрымаў, калі б я цяпер здаў нашу валюту..."

("Звязда", 26. 01. 2007 г.)

"Беларусь пачынаюць душыць, цкаваць, над намі проста здзекуюцца. Беларусь больш не можа ашалела бегчы ў Расію па той прычыне, што расійскае кіраўніцтва гэтага не хоча. На Беларусь ужо не першы год ідзе масіраваная атака. Якая краіна эканамічна можа за два гады вытрымаць двайное павялічэнне цэн на газ?.. Мы заўсёды былі з Расіяй. Але Расія заўсёды кідала ў нас камень. Але калі нам пятлю накінулі на шыю -- хто гэта будзе цярпець?"...

("Звязда" 31. 01. 2007 г.)

"На каленях Беларусь ніколі не стаяла. Не стане і зараз!.. Мы жывём у цэнтры Еўропы і павінны нармальна жыць і з Усходам, і з Захадам, нармальна жыць з нашымі суседзямі, таму што іх не выбіраюць... Усе мы - правыя і левыя, партыйныя і беспартыйныя - павінны зразумець, што наша суверэнная Беларусь -- гэта універсальная каштоўнасць, якая ўсіх нас родніці і аб'ядноўвае".

("Звязда", 27. 01. 2007 г.)

Я пачуў гэтыя пранікнёныя словаў, і на мяне адразу дыхнула рэвалюцыйная узнёсласцю тых далёкіх часоў, калі на хвалях веры і надзеі, у роздумах і спрэчках, праз шматлікія забабоны і перашкоды нараджалася Дзяржава -- Беларуская Народная Рэспубліка. Менавіта *нароdнай*, а гэта значыць -- дзеля народа-працаўніка, які сваім спрадвечным гаротным лёсам атрымаў права жыць у свободнай, незалежнай, квітнеючай і моцнай краіне. І я веру, што мары і спадзяванні бацькоў-заснавальнікаў нашай дзяржаўнасці абавязкова здзейсняцца на шырокіх абсягах нашай сінявокай Айчыны.

Жыве Беларусь!

Мікола ЯЦКОЎ.

1918 - 2008

Грамадска-гісторычны бюлетэнь
для жыхароў Брылэўскага рэгіёна
і наваколля.

Распаўсюджваецца бісплатна.
Наклад 299 асобнікаў.

Адрес для карэспандэнцыі:
213107 Магілёўскі раён п/а Брылі
тэл. маб. +375293732886
e-mail: brylibelarus@gmail.com
© "Брылэўская мінуўшчына", 2008

Заснавальнік
і рэдактар
**Мікола
ЯЦКОЎ**